

कुलद्वयेऽपि चोत्तरे स्त्रीभिः कार्या क्रिया नृप ।
संघातान्तर्गतैर्वापि कार्याः प्रेतस्य याः

क्रियाः ॥

उक्तवद्विरुद्धाहा कारयेदवनोपतिः ।
पूर्वाः क्रिया मध्यमाश्च तथा चैवोत्तराः

क्रियाः ॥

त्रिप्रकाराः क्रियास्वेतास्तासां भेदं शृणुष्व मे ।
आदाहवार्थायुधादिस्पर्शान्तास्तु याः क्रियाः ॥
ताः पूर्वा मध्यमा मासि मास्येकोद्दिष्टसंज्ञिताः ।
प्रेतं पिष्टत्वमापन्ने सपिण्डीकरणेनानु ॥
क्रियन्ते याः क्रियाः पित्राः प्रोचन्ते ता नृपो-

त्तराः ।

पिष्टमाहसपिण्डेस्तु समानसंज्ञितैस्तथा ॥
संघातान्तर्गतैश्चैव राज्ञा वा धनहारिणा ।
पूर्वाः क्रियास्तु कर्त्तव्याः पुत्राद्यैरेव चोत्तराः ।
दोहिचैर्वा नरैश्च कार्यास्तत्तनयैस्तथा ।
सुताहनि च कर्त्तव्याः स्त्रीणामप्युत्तराः क्रियाः ॥
प्रतिसंवत्सरं राज्ञे कोद्दिष्टं विधानतः ॥

इति विष्णुपुराणे ३ अंशे १३ अध्यायः ॥३॥

याज्ञवल्क्य उवाच ।

“अथ आहविधिं वक्ष्ये सर्वपापप्रणाशनम् ।
अमावास्याष्टकावृद्धिः कृष्णपक्षोऽयनद्वयम् ॥
द्वयं ब्राह्मणसम्पत्तिर्विधुवत् सूर्यसंक्रमः ।
व्यतीपातो गजच्छाया ग्रहणं चन्द्रसूर्ययोः ॥
आहं प्रतिरुचिश्चैव आहकालाः प्रकीर्त्तिताः ॥३॥
अग्नौ यः सर्ववेदेषु ओत्रियो वेदविदुश्च ।
वेदार्थविज्ज्ञासामास्त्रिमधुस्त्रिसुपर्णिकः ॥
स्वस्त्रीयकृत्विगं जामातृयाज्यश्चरमातुलाः ।
त्रिणाचिकेतदोद्दिष्टशिशुसम्बन्धिवान्धवाः ॥
कर्मनिष्ठास्तपोनिष्ठाः पाञ्चाग्निर्ब्रह्मचारिणः ।
पिष्टमाहपराश्चैव ब्राह्मणाः आहदेवताः ॥३॥
रोगो हीनातिरिक्ताङ्गः काणः पौनर्भवस्तथा ॥
अवकीर्त्यादयो ये च ये चाचारविवर्जिताः ।
अवैष्णवाश्च ये सर्वे न आहार्हाः कदाचन ॥३॥
निमग्नये च पूर्वोद्युहिर्जैर्भावश्च संयतेः ।
आचान्तश्चैव पूर्वोद्दिष्टासने स्तपयेयते ॥
सुम्नान्देके तथा पित्रे सुप्रदेशे स्वशक्तिः ।
हौ देवे प्रागुदकपित्रे त्रीत्येकं चोभयोः पृथक् ॥
मातामहानामप्येवं तन्वं वा वैश्वदेविकम् ।
इष्टप्रचालनं दत्त्वा विष्टरार्थं कुशानपि ॥
आवाह्य तदनुज्ञातो विश्वेदेवास इत्युच्यते ।
यवैरन्ववकीर्त्याश्च भाजने सपवित्रके ॥
शन्नो देव्या पयः क्षिप्त्वा यवोऽसौति यवांस्तथा ।
या इति मन्त्रेण इष्टोश्चैव विनिक्षिपेत् ॥
नस्योदके तथा धूपमाह्वयदानप्रदीपकम् ।
अपसव्यं ततः कृत्वा पितृषामप्रदक्षिणम् ॥
द्विगुणांस्तु कुशान् दत्त्वा उषन्तस्त्वैल्यूवा

पितृन् ।

आवाह्य तदनुज्ञातो जपेदायान् नक्षतः ॥
यवार्थस्तु तिलैः कार्यैः कुर्यादध्यादि पूर्ववत् ।
दत्त्वा तु संश्रवांस्तेषां पात्रे कृत्वा विधानतः ॥
पिष्टभ्यः स्नानमसौति न्युजं पात्रं करोत्यधः ।

अग्नौ करिष्येत्यादाय पृच्छत्यहं वृत्तमुत्तम् ॥
कुरुष्वेति तयोक्तोऽग्नी इत्यासी पिष्टयज्ञतः ।
इतश्चैव प्रदद्याच्च भाजनेषु समाहितः ॥
यथालाभोपपन्नेषु रीत्येषु च विशेषतः ।
दत्त्वा च पृथग्वै ते पात्रमिति पात्राभि

मन्त्रणम् ॥

कृत्वेदं विष्णुरित्यहं निजाङ्गुष्ठं निवेशयेत् ।
सव्याहृतिकां गायत्रीं मधुवातेत्युचं तथा ॥
जप्त्वा यथासुखं वाचं भुञ्जीरंस्तुऽपि वाग्यताः ॥
अन्नमिष्टं हविषश्च दद्यादन्नोऽधनोऽत्वरः ॥
आहर्त्तेश पवित्राणि जप्त्वा पूर्वजपन्तथा ।
अन्नमादाय दत्ताः स्व शेषश्चैवानुमन्य ह ॥
तदन्नं प्रकिरेद्भूमौ दद्याच्चापः सक्तं सक्तं ।
सर्वं मन्त्रमुपादाय सतिलं दक्षिणामुखः ॥
उच्छिष्टसन्निधौ पिण्डान् प्रदद्यात् पिष्टयज्ञवत् ।
मातामहानामप्येवं दद्याच्चैवमनं ततः ॥
स्वस्ति प्रीयन्तामिति चाहं विश्वेदेवान् जलं

ददत् ।

स्वस्तिवाच्य ततो दद्यादन्नयोदकमेव च ॥
दत्त्वा तु दक्षिणां शक्या स्वधाकारमुदीरयेत् ।
वाच्यतामित्यनुज्ञातः पिष्टभ्यश्च स्वधोच्यताम् ॥
विप्रेरस्तु स्वधेत्युक्तो भूमौ सिञ्चेत्ततो जलम् ।
दातारो नोऽभिवर्धन्तां वेदाः सन्ततिरेव च ॥
अहो च नो मा व्यगमत् । बहु देयं नोऽस्त्विति
इत्युक्त्वापि प्रियं वाचं प्रणिपत्य विसर्जयेत् ॥
वाजे वाजे इति प्रीत्या पिष्टपूर्वं विसर्जनम् ।
यस्मिंस्ते संश्रवाः पूर्वमर्घ्यपात्रे निपातिताः ॥
पिष्टपात्रं तदुत्तानं कृत्वा विप्रान् विसर्जयेत् ।
प्रदक्षिणमनुव्रज्य भुञ्जीत पिष्टसेवितम् ॥
ब्रह्मचारी भवेत्तान् रजनीं भार्यया सह ।
एवं प्रदक्षिणं कृत्वा वृद्धौ नादिमुखानपि ॥
यजेत यवकर्कशुभिश्चः पिण्डा यवैः श्रिताः ।
एकोद्दिष्टं देवज्ञानमेकार्घ्यं कपवित्रकम् ।
आवाहनाग्नी करणरहितं अपसव्यवत् ।
उपतिष्ठतामित्युच्यस्थाने विप्रान् विसर्जयेत् ॥
अभिरस्यतां प्रज्ज्यात् ब्रूयुस्तोभिरताः सा ह ।
गन्धोदकतिलैर्मिश्रं कुर्यात् पात्रचतुष्टयम् ॥
अर्घ्यां पिष्टपात्रेषु प्रेतपात्रं प्रसेचयेत् ।
ये समाना इति हाभ्यां शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥
एतत् सपिण्डीकरणमेकोद्दिष्टं स्त्रिया अपि ।
अर्घ्यां सपिण्डीकरणं यस्य संवत्सराहवेत् ॥
तस्याप्यन्नं सोढुकुण्डं दद्यात् संवत्सरं द्विज ।
पिण्डास्तु गोऽजविप्रभ्यो दद्यादग्नी जलेऽपि वा ॥
हविषाहनेन वे मासं पायसेन तु वत्सरम् ।
मास्यहारिणकौरभश्चाकुनच्छागपार्थितैः ॥
ऐश्वरीरववाराहशार्ङ्गैर्मैसैर्यथाक्रमम् ।
मासहृदयापि तुषन्ति दत्तैरिह पितामहाः ॥
दद्यादधर्षा त्रयोदश्यां मघासु च न संशयः ।
प्रतिपत्प्रभृतिष्वेवं कन्यादीन् आहदो भवेत् ॥
शक्ये ण निहतानान् चतुर्दश्यां प्रदीयते ॥३॥
स्वर्गं ह्यपत्यमोजश्च शीर्षं चैवं बलं तथा ॥
पुत्रश्रेष्ठान् सखीभ्याम्नानपत्यं सुख्यतां शुभम् ।

प्रवृत्तचक्रतां पुत्रान् बाणिष्यप्रभृतीस्तथा ॥
अरोगित्वं यशो वीतशोकतां परमां गतिम् ।
धनं विद्यां भिषक्सिद्धिं कुप्यं गोऽजाविकं तथा ॥
अश्वाणामुषं विधिवदयः आहं संप्रयच्छति ।
कृत्तिकादिभरस्त्रन्तं सकामानां प्रयादिमान् ॥
वस्त्राद्याः प्रीत्यन्येव नवं आहं कृतं द्विजाः ।
आयुष्यजां धनं विद्यां स्वर्गं मोक्षं सुखानि च ॥
प्रयच्छति तथा राज्यं प्रीतो नित्यं पितामहः ॥
इति गारुड ८८ अध्यायः ॥३॥

अपि च ।

“आश्विआहमहं वक्ष्ये मुक्तिमुक्तप्रदं वृषाम् ।
पूर्वं निमग्नयेद्विप्रान् निशि स्युर्ब्रह्मचारिणः ॥
प्रदक्षिणोपवीतेन देवान् वामोपवीतिना ।
पितृनिमग्नयेत् पादौ क्षालयेद्वाक्यमन्त्रतः ॥
ॐ स्वागतं भवद्भिरिति प्रश्नः । ॐ सुखागतमिति
तैरुक्ते ॐ विश्वेभ्यो देवेभ्य एतत् पादौकमर्घ्यं
स्वाहा पिष्टभ्यः स्वधा इति देवब्राह्मणपादयो-
र्देवतीर्थेनाभुग्नकुशजलकुसुमदानम् । ततो
दक्षिणामुखं वामोपवीतेन अमुकगोत्रेभ्यः
अस्मत्पितृपितामहप्रपितामहेभ्यो यथानाम-
शर्मभ्यः सपत्नीकेभ्य एतत् पादौकमर्घ्यं स्वधा
इति पित्रादिब्राह्मणपादयोः पिष्टतीर्थेन भुग्न-
कुशतिलकुसुमजलदानम् । एवं मातामहा-
दिषु । एतद् आचमनीयं स्वाहा स्वधेति
ब्राह्मणहस्ते । एष वो अर्घ्यः इति ब्राह्मणहस्ते-
ऽर्घ्यदानम् । एतद् पुष्यं इति ब्राह्मणहस्ते-
पुष्यदानम् । ॐ सिद्धिमदमासं इहासध्व-
मित्यभिधाय ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः
ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यं सप्तव्याहृतिभिः
पूर्वं मुखदेवब्राह्मणोपवेशनम् । उत्तराभिमुखाः
पितरः ॐ देवताभ्यः पिष्टभ्यश्च महायोगिभ्य
एव च । नमः स्वधायै स्वाहायै नित्यमेव नमो
नमः इति त्रिजपेत् । ॐ अद्यास्मिन्देशे
अमुकमासे अमुकराग्रिगते सवितरि अमुकस्थाने
तिथौ अमुकगोत्राणामस्मत्पिष्टपितामह-
प्रपितामहानां यथानामशर्मणां विश्वेदेवपूर्वकं
आहमहं करिष्ये ॐ विश्वेभ्यो देवेभ्य इदमासनं
स्वाहा । ॐ विश्वान् देवानावाहयिष्ये ॐ
आवाहय इत्युक्ते ॐ विश्वेदेवास आगत शृणु-
ताम इमं हवं एदं वर्हिर्निषीदत । ॐ विश्व-
देवाः शृणुतेमं हवं ये मे अन्तरीचे य उष-
यविष्ट येऽग्निजिह्वा उत वा यजत्रा आस-
द्यास्मिन् वर्हिषि मादयध्वम् । ॐ ओषधयः
समवदन्त सोमेन सह राज्ञा यस्मै ज्ञथोति
ब्राह्मणस्त्वं राजन् पारयाससि ।
ॐ आगच्छन्तु महाभागा विश्वे देवा महाबलाः
ये यत्र विहिताः आहं सावधाना भवन्तु ते ॥
ॐ अपहतासुरारक्षांसि वेदिसदः । इति
त्रिभिर्यवविकिरणम् । ॐ पवित्रमहं करिष्ये
ॐ कुरुष्वेति तेनोक्ते सायकुशपत्रद्वयं प्रदेष्ट-
प्रसाधं कृत्वा ॐ पवित्रे स्थो वैष्णवी अनेन
कुशान्तरिण कृत्वा ॐ विष्णुमनसा पूते स्वः